GENDER TENGLINI TA’MINLASH BUGUNGI DAVR TALABI

Umarov Murodjon Mamatkarim o‘g‘li
Namangan davlat pedagogika instituti o‘qituvchisi
Qosimov Rustamjon Azimjon o‘g‘li
Namangan davlat pedagogika instituti talabasi

Annotatsiya: *Maqolada gender tengligi tushunchasi va mohiyati hamda O‘zbekiston Respublikasi qonunlarida, xalqaro huquqiy hujjatlarda mustahkamlanishi, amalga oshirilayotgan islohotlar va hayotga tadbiq etishda yuzaga keladigan muammolar haqida ma’lumotlar keltirib o‘tilgan.*

Kalit so‘zlar: *BMT, konstitutsiya, gender tengligi, konvensiya, ratifikatsiya, barqarorlik, parlamentlararo ittifoq, assambleya, qonuniylik, demokratizm, teng huquqlilik, jins bo‘yicha kamsitish, ochiqlik, shaffoflik.*

Bugungi kunda xalqaro hamjamiyat hamda O‘zbekiston Respublikasi hukumati va parlamenti tomonidan inson huquqlari va erkinliklari xususan, ayollarning huquqlari bo‘yicha yetarlicha ish olib borilmoqda. Shu o‘rinda “gender” fenomeniga to‘xtalib o‘tsak, bu kategoriya inson jinsining ijtimoiy-madaniy jihatini ifoda etuvchi tushuncha. Gender jamiyatni sotsial-jinsiy jihatdan vertikal stratifikatsiya qilishdan farqli ravishda gorizontal stratifikatsiya qilishga yordam beradi. Bundan tashqari “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi qonunning 3-moddasida shunday deyiladi: “Gender — xotin-qizlar va erkaklar o‘rtasidagi munosabatlarning jamiyat hayoti va faoliyatining barcha sohalarida, shu jumladan siyosat, iqtisodiyot, huquq, mafkura va madaniyat, ta’lim hamda ilm-fan sohalarida namoyon bo‘ladigan ijtimoiy jihati”.

BMTning 1979-yil 18-dekabrda qabul qilingan “Xotin-qizlarni kamsitishining barcha shakllariga barham berish to‘g‘risida”gi Konvensiyasining 2-moddasida shunday fikrlar bayon etilgan, ya’ni:

Ishtirokchi-davlatlar xotin-qizlar kamsitilishining barcha shakllarini qoralab, zudlik bilan barcha tegishli usullar orqali xotin-qizlar kamsitilishiga barham berish siyosatini yurgizishga kelishadilar va shu maqsadda quyidagi majburiyatlarni oladilar:

- erkaklar bilan ayollar o‘rtasidagi tenglik tamoiylini, agarda bu xozirgacha qilingan bo‘lmasa, milliy Konstitutsiyaga va boshqa tegishli qonunlarga kiritish hamda qonun va boshqa tegishli vositalar yordamida ushbu tamoyilni amaliyotga joriy etishni ta’minlash;
- xotin-qizlarning har qanday kamsitilishini ta’qiqlovchi tegishli qonunchilik va boshqa choralarni ko‘rish, zarur bo‘lganda sanksiyalarni qo‘llash;
- xotin-qizlarning kamsitadigan biron-bir xatti-harakatlarni amalga oshirishdan tiyilish, davlat organlari va muassasalari ushbu majburiyatga muvofiq faoliyat ko‘rsatishlariga kafolat berish;
- biron-bir shaxs, tashkilot yoki korxona tomonidan xotin-qizlar kamsitilishini bartaraf etish uchun barcha tegishli choralarni ko‘rish;.

Yuqorida keltirilgan majburiyatlar konvensiyani ratifikatsiya qilgan barcha davlatlar tomonidan amalga oshirish vazifasi yuklatiladi hamda xotin-qizlar huquqlarining buzulishini barcha shaklllariga qarshi kurash bo‘yicha faoliyatni davlat hokimiyati va boshqaruv organlari tomonidan olib boradilar.

2022-yil 9-15-oktyabr kunlari Ruanda poytaxti Kigali shahrida bo‘lib o‘tgan Parlamentlararo ittifoqning 145-assambleyasida 100 dan ortiq davlatlardan jumladan, O‘zbekiston va boshqa xorijiy mamlakatlardan milliy parlamentlarning 1200 dan ortiq a’zosi hamda 45 nafar Spikerlar qatnashdi. Ushbu anjuman “Gender tenglik siyosati va gender masalalarni inobatga oladigan parlamentlar tinchlik va barqarorlikni mustahkamlashdagi harakatlantiruvchi kuch sifatida” mavzusida olib borildi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Gender tengligi sohasida birgina BMT doirasida qator xalqaro shartnomalar, xususan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, Fuqarolik va siyosiy huquqlar to‘g‘risidagi, iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to‘g‘risidagi xalqaro paktlar, Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to‘g‘risidagi konvensiya, Pekin deklaratsiyasi va Harakatlar platformasi kabi o‘nlab xalqaro hujjat qabul qilingan bo‘lib, ulardagi normalar gender tengligi va adolat tamoyillarini o‘zida aks ettirishi, o‘zaro bog‘liqligi, bir-birini taqozo etishi va to‘ldirishi hamda hayotiyligi bilan ajralib turadi.

Bunda Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to‘g‘risidagi konvensiya umume’tirof etilgan ayollar huquqlarini himoya qilish va gender tengligiga erishish borasidagi “jahonning global konstitutsiyasi” sanaladi. erkaklar va xotin-qizlar huquqlarini to‘la amalga oshirishni ta’minlaydigan, gender tenglikka asoslangan konstitutsiyani ishlab chiqish gender tengsizlikni bartaraf etishga yordam beradi hamda davlat va jamiyat hayotining barcha jabhalarida ayollar huquq va manfaatlarini himoya qilishga huquqiy asos yaratadi.

Gender tengligini rivojlantirishni maqsad qilib olgan har bir jamiyat o‘z oldiga bajarilishi shart bo‘lgan qator vazifalarni ishlab chiqadi. Ushbu vazifalar O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentyabrdagi “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonunida hamda O‘zbekiston Konstitutsiyasida bayon etilgan. Yangi tahrirdagi O‘zbekiston Konstitutsiyasining 58-moddasida shunday deyiladi: “Xotin-qizlar va erkaklar teng huquqlidirlar.

Davlat xotin-qizlar va erkaklarga jamiyat hamda davlat ishlarini boshqarishda, shuningdek jamiyat va davlat hayotining boshqa sohalarida teng huquq va imkoniyatlarni ta’minlaydi”.

Shuningdek, “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonunining 4-moddasida Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlarini ta’minlashning asosiy prinsiplari haqida to‘xtalib o‘tilib, quyidagi prinsplar tilga olinadi:

- qonuniylik;
- demokratizm;
- xotin-qizlar va erkaklarning teng huquqliligi;
- jins bo‘yicha kamsitishga yo‘l qo‘yilmasligi;
- ochiqlik va shaffoflik.

Ushbu prinsplar asosida Davlat hokimiyati va boshqaruvi organlari o‘z faoliyatini olib boradi, ya’ni xotin qizlarning huquq va erkinliklarini kamsitilmasligini nazorat qilib turadi.

Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 23-iyuldagi 227-sonli qarori bilan “Huquqni muhofaza qiluvchi va boshqa davlat organlari tomonidan inson huquqlari va erkinliklariga rioya etilishining holatini o‘rganish bo‘yicha idoralararo ishchi guruhi to‘g‘risida”gi Nizom ham tasdiqlandi. Idoralararo ishchi guruhining asosiy vazifalaridan biri etib, inson huquqlari va erkinliklari sohasida qonunchilikni takomillashtirish, shuningdek BMTning asosiy Konvensiyalarini milliy qonunchilikka va huquqni qo‘llash amaliyotiga implementatsiya qilish bo‘yicha takliflar tayyorlash belgilandi.

O‘zbekistonning ikkinchi va uchinchi ma’ruzasini ko‘rib chiqish natijasi bo‘yicha BMTning ayollarga nisbatan kamsitishlaming barcha shakllariga barham berish bo‘yicha Qo‘mitasi

tavsiyalarini bajarish yuzasidan tasdiqlangan Milliy harakat rejasiga asosan “Odam savdosiga qarshi kurashish to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonuni qabul qilinganligi munosabati bilan, O‘zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksiga o‘zgartish va qo‘shimchalar kiritish haqida”gi O‘zbekiston Respublikasining Qonuni qabul qilinganligini keltirishimiz mumkin.

O‘zbekistonda shu maqsadlarda ayollaming jamiyat ijtimoiy-siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy hayotidagi rolini faollashtirish bo‘yicha izchil ish olib borilmoqda. Bunda BMTning “Xotin-qizlarni kamsitishning barcha shakllariga barham berish to‘g‘risida”gi konvensiyasini, Xalqaro mehnat tashkilotining “Onalikni muhofaza qilish to‘g‘risida”gi va “Mehnat va mashg‘ulotlar sohasida kamsitish to‘g‘risida”gi konvensiyalarining ratifikatsiya qilinganligi muhim ahamiyat kasb etdi. Mazkur xalqaro shartnomalar va bu sohada O‘zbekiston Respublikasi qo‘shilgan xalqaro shartnomalarning normalari milliy qonunchilikka implementatsiya qilib borilmoqda. Bu borada, mamlakatda xotin-qizlaming huquq va erkinliklarini qonuniy ta’minlashning barcha zarur asoslari yaratilganligini, ayollarga nisbatan davlat siyosatini yanada rivojlantirish hamda ularning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish tizimini shakllantirish maqsadlariga qaratilgan 100 dan ortiq qonunlar va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilinganligini ta’kidlab o‘tish lozim. Shuningdek, islohotlar jarayonida ayollar rolini oshirishda markazda va joylarda hokimiyatning vakillik organlariga nomzodlar ko‘rsatishda kvotalash institutini joriy etish bo‘yicha qabul qilingan qonun ham, ayollar huquqlariga oid xalqaro shartnomalarda hamda Mingyillik tiklanish maqsadlarida belgilab qo‘yilgan qoidalarni bajarishda muhim qadam bo‘ldi.

Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlash kerakki, BMT va uning dasturlariga a’zo davlatlar o‘zining faoliyatida nazorat institutlarini ro‘lini oshirish, ta’lim tizimida mutaxassislik yo‘nalishlarida xotin-qizlarning huquq va erkinliklarini himoya qilish mexanizmini chuqurlashtirib o‘rgatish va fan sifatida joriy etish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T. “O‘zbekiston” 2023-yil -23 b.
2. “Xotin-qizlarni kamsitishining barcha shakllariga barham berish to‘g‘risida”. Konvensiya. 1979-yil 18-dekabr, Nyu-York. https://lex.uz/docs/-2685528.
3. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-sentabrdagi O‘RQ-562-sonli “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni https://lex.uz/docs/-4494849
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I. Karimovning Mingyillik rivojlanish maqsadlariga bag‘ishlangan oliy darajadagi yalpi majlisidagi nutqi (2010-yil 20-sentabr); Xorijiy ijtimoiy-siyosiy doiralar vakillarining munosabatlari va sharhlari//I.A. Karimov. -T .: “O‘zbekiston”, 2010.
5. Gender tenglik siyosati borasidagi dunyo va O‘zbekiston tajribasi Parlamentlararo Ittifoq nigohida” https://parliament.gov.uz/articles/822.
6. A.R.Mo‘minov, M.A.Tillabayev. Inson huquqlari. Darslik. Ikkinchi nashr. T.: “Adolat”, 2013-yil -460 b.
7. Фалсафа. Қомусий луғат. Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти нашриёти. Тошкент. “Шарқ” 2004 й. -84 b.
8. M.M.Umarov. O‘zbekiston Respublikasida inson huquq va erkinliklarini ta’minlanishi. Innovative Development in Educational Activities 2 (24), 358-362.